

**Η ΝΕΑ ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΤΑΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΑΛΛΑΓΕΣ ΣΤΟΥΣ ΘΕ-
ΣΜΟΥΣ ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ ΤΟΥ ΜΕΣΑΙΩΝΑ**

Γιώργος Μπουσούτας – Θανάσουλας

2011

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ευρωπαϊκές κοινωνίες κατά την διάρκεια του 14^{ου} και 15^{ου} αιώνα βίωσαν μια μεγάλη κρίση η οποία είχε τρία αίτια. Αυτά είναι ο λιμός, οι επιδημίες και οι πόλεμοι. Τα αίτια αυτά θα προσεγγίσουμε και θα εξετάσουμε στο πρώτο κεφάλαιο της παρούσης μελέτης.

Η κρίση δημιούργησε τις συνθήκες για μια αλλαγή στην πολιτική διακυβέρνηση της Ευρώπης. Την μετεξέλιξη των βαρβαρικών βασιλείων σε εθνικές μοναρχίες. Με αυτή την νέα μορφή κράτους, όπως εμφανίστηκε στην Γαλλία, Αγγλία και Ισπανία θα ασχοληθούμε στο δεύτερο κεφάλαιο.

Στο τελευταίο κεφάλαιο θα περιγράψουμε τις πολιτικές, οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές αλλαγές που συντελούνται στις χώρες αυτές μετά την κρίση και την εμφάνιση των εθνικών βασιλείων.

Κεφάλαιο 1^ο

Η κρίση στην Δ. Ευρώπη

τον ύστερου μεσαίωνα και τα αίτιά της.

Aν και η Ευρώπη είχε πολλές φορές βρεθεί αντιμέτωπη με κρίσεις από την ύστερη αρχαιότητα μέχρι το τέλος του 15^{ου} αιώνα, αυτή που έλαβε χώρα τους δύο τελευταίους αιώνες την σημάδεψε και δημιούργησε συνθήκες για νέα πολιτικά, κοινωνικά και οικονομικά δεδομένα.

Τρεις ήταν οι αιτίες της κρίσης. Η πρώτη ήταν ο λιμός, λόγω της σιτοδείας του 1315. Έκτοτε συνεπεία φυσικών καταστροφών η αγροτική παραγωγή δεν

Μαύρος Θάνατος

είχε πάντα τα αναμενόμενα αποτελέσματα, με αποτέλεσμα ο λιμός κατά διαστήματα να κρατήσει μέχρι το 1350. Τις συνέπειες του λιμού επιδείνωσε η επιδημία πανώλης, ο

μαύρος θάνατος όπως ονομάστηκε, που έπληξε την γηραιά ήπειρο την διετία 1347 - 1349. Αυτή σε συνδυασμό με τις επιδημίες γρίπης, τύφου και κοκίτη αποδεκάτισε τον ένα τρίτο ή ένα τέταρτο του πληθυσμού¹.

Αποτέλεσμα όλων αυτών η έλλειψη αγροτικών χεριών και η μείωση της παραγωγής, επιτείνοντας ακόμη περισσότερο την έλλειψη τροφίμων και την αύξηση των τιμών. Το ποσοστό της φτώχειας ανέρχεται στις πόλεις στο 30% ή

¹ Ράπτης Κ. *Γενική Ιστορία της Ευρώπης*, Πάτρα, Εκδ. ΕΑΠ 1999 σελ. 111

ακόμη και στο 50% του πληθυσμού². Η φτώχεια δημιουργεί συνθήκες στιγματι-

σμού διαφόρων κοινωνικών ομάδων. Οι εβραίοι, οι μάγισσες, και οι αιρετικοί είναι αυτοί που θα υποστούν τους μεγαλύτερους διωγμούς.

Στις προαναφερθείσες αιτίες πρέπει να προσθέσουμε και τις διαρκείς πο-

λεμικές αναμετρήσεις, κυρίως ανάμεσα στην Αγγλία και την Γαλλία. Δύο είναι οι σημαντικότερες. Ο *Εκατονταετής πόλεμος* ανάμεσα στην Αγγλία και την Γαλλία (1337 - 1453) και ο *Πόλεμος των Ρόδων* στην Αγγλία (1455 - 1485). Την ίδια περίοδο τρεις μεγάλες αγροτικές εξεγέρσεις σημειώνονται. Το 1323 - 1328 των αγροτών της Φλάνδρας. Το 1356 - 1358 η εξέγερση των Γάλλων αγροτών και το 1381 των Άγγλων. Σημαντικές επίσης εξεγέρσεις σημειώθηκαν σε πόλεις όπως τα Παρίσι και την Ρουέν ή αυτές του 1378 στις γερμανικές πόλεις και την Φλωρεντία³.

Όλα αυτά τα αντιμετώπιζε ο πληθυσμός χωρίς κάποιο ηθικό ή πνευματικό στήριγμα. Η κρίση άγγιξε και την εκκλησία από τους λιπόψυχους ιερείς που δεν ασκούσαν,

από τον φόβο του θανάτου, τα καθήκοντά τους έως τον Πάπα. Δύο μεγάλα γεγονότα στιγμάτισαν και πλήγωσαν το κύρος της. Το ένα είναι η αιχμαλωσία του Πάπα το 1305 από τον Γάλλο Βασιλέα Φίλιππο Δ' τον Ωραίο και η εγκατάστασή του στην Αβινιόν. Η *'Βαβυλώνια αιχμαλωσία'* του Πάπα κράτησε μέχρι το 1378⁴.

Lancaster Rose

York Rose

² Nicholas D. *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού κόσμου*, Αθήνα, Εκδ. ΜΙΕΤ, 2009, σελ. 583.

³ στο ίδιο, σελ. 591 - 595.

⁴ Έτσι την ονόμασε ο ιταλός ουμανιστής Πετράρχης.

Πάπας Κλήμης Ζ΄.

Το δεύτερο, το *Μεγάλο Σχίσμα* το οποίο πραγματοποιήθηκε το 1378 με την επιστροφή του Πάπα Ουρβανού ΣΤ' στην Ρώμη. Προσπαθώντας να περιορίσει τις εξουσίες των Καρδινάλιων συνάντησε την δυσαρέσκειά τους με αποτέλεσμα να εκλέξουν Πάπα τον Γάλλο Κλήμη Ζ' ο οποίος εγκαταστάθηκε στην Αβινιόν. Την λύση έδωσε η Σύνοδος της Κωνσταντίας το 1418 η οποία καθαίρεσε τους δύο Πάπες και εξέλεξε Πάπα τον Μαρτίνο Ε' με έδρα την Ρώμη.

Κεφάλαιο 2ο

Η εμφάνιση των Εθνικών Μοναρχιών στην Δυτική Ευρώπη.

Το τέλος του 15^{ου} αιώνα θα βρει εδραιωμένη σε τρία κράτη της Δυτικής Ευρώπης - την Αγγλία, την Γαλλία και την ανερχόμενη Ισπανία - την μοναρχία. Ποιο συγκεκριμένα:

Στην Γαλλία. Ο συνεχής ανταγωνισμός της με την Αγγλία είχε σαν συνέπεια την διεξαγωγή του εκατονταετούς πολέμου που διεξήχθη κυρίως σε γαλλικά εδάφη. Στον πόλεμο αυτό η Αγγλία βρήκε υποστηρικτές τους τοπικούς πρίγκιπες οι οποίοι αποζητούσαν την απόσχιση της Βουργουνδίας από το γαλλικό βασίλειο. Η ήττα των άγγλων και η ανακατάληψη των γαλλικών εδαφών είχε ως αποτέλεσμα την εδραίωση του γάλλου βασιλέα και την ενίσχυση των εξουσιών του.

Ερρίκος ο Ζ

Στην Αγγλία. Μετά τον τερματισμό του εκατονταετούς πολέμου και την ήττα των άγγλων, μια περίοδος αναταραχής και ελλειμματικής διακυβέρνησης ξεκίνησε. Αποτέλεσμα αυτής ήταν αφ' ενός ο βίαιος θάνατος πέντε από τους εννέα Βασιλείς της περιόδου 1307 - 1485, αφ' εταίρου την διεξαγωγή συγκρούσεων ανάμεσα στους αριστοκράτες

με αποκορύφωμα τον *Πόλεμο των Ρόδων*⁵. Η ανάληψη της εξουσίας από τον Ερρίκο Ζ' και την δυναστεία των Τυδώρ έβαλε τέλος στις διαμάχες, εξυγίανε τα δημόσια οικονομικά και επέβαλε την βασιλική εξουσία στους ευγενείς.

Στην Ισπανία. Το τέλος του εκατονταετούς πολέμου βρίσκει εξασθενημένες την Αγγλία και την Γαλλία με συνέπεια μια νέα δύναμη, η Ισπανία, να

αναδειχθεί. Μετά την εκδίωξη των αράβων και τον περιορισμό τους στην Γρανάδα το 1248, τα βασίλεια της Λεόν, της Καστίλης και της Αραγονίας εδραίωσαν την κυριαρχία τους στην ευρύτερη πε-

ριοχή. Το 1496 ο γάμος του Φερδινάνδου και της Ισαβέλλας θα σταματήσει την διαμάχη των βασιλείων αυτών και θα καταστήσει την Ισπανία την νέα μεγάλη δύναμη της Ευρώπης.

Στο τέλος του 15^{ου} αιώνα τόσο Άγγλος όσο και ο Γάλλος μονάρχης ήταν απόλυτοι κυρίαρχοι στα βασίλειά τους. Εκμεταλλευόμενοι μάλιστα το *Μεγάλο Σχίσμα* περιέστειλαν τις εξουσίες του Πάπα ευνοώντας την ανάπτυξη της απόλυτης μοναρχίας και την παύση του ελέγχου από υπερεθνικούς θεσμούς⁶. Ανάλογη ήταν και η ισχύς του Ισπανού βασιλέα.

⁵ Πόλεμος των Ρόδων ονομάστηκαν οι στρατιωτικές συγκρούσεις ανάμεσα στον οίκο των Λάνκαστερ και τον οίκο της Υόρκης λόγω των ρόδων που υπήρχαν στα οικόσημά τους.

⁶ Κ. Ράπτης, *ο. π.* σελ. 147

Κεφάλαιο 3^ο

Οι θεσμικοί νεωτερισμοί στην Δυτική Ευρώπη του ύστερου μεσαίωνα.

Η εδραίωση της εξουσίας των εθνικών μοναρχιών στηρίχθηκε σε νέους θεσμούς. "Οι απόλυτες μοναρχίες εισήγαγαν τον τακτικό στρατό, την μόνιμη γραφειοκρατία, την εθνική φορολογία, την κωδικοποιημένη νομοθεσία και τις απαρχές μιας ενιαίας αγοράς" γράφει ο P. Anderson (1938 -)⁷. Σε αυτό το κράτος σημαντικό ρόλο παίζει η διοίκηση των πόλεων και οι αρμοδιότητες που της έχουν παραχωρηθεί⁸. Η αίσθηση της ταυτότητας του

κατοίκου της πόλης ήταν ιδιαίτερα ισχυρή.

Η λειτουργία ενός τέτοιου κράτους έχει ανάγκη από τους υπαλλήλους του. Από τα τέλη του 13^{ου} αιώνα οι περισσότερες πόλεις διέθεταν ένα ικανό αριθμό υπαλλήλων με νομική παιδεία. Το 1300 οι περισσότερες πόλεις είχαν ένα τουλάχιστον δημοτικό εισαγγελέα και έναν αρχιγραμματέα, ενώ το 1400 οι περισσότεροι γραμματείς είχαν πανεπιστημιακό δίπλωμα⁹.

Για να διεξαχθούν οι πολυετείς πόλεμοι υπήρξε ανάγκη χρηματοδοτήσεων που δεν ήταν δυνατόν να καλυφθούν από τα δημόσια ταμεία. Η συνδρομή

⁷ P. Anderson, *Το Απολυταρχικό κράτος*, Αθήνα, Εκδ. Οδυσσέας 2003, σελ. 13

⁸ Μερικές από τις αρμοδιότητες αυτές είναι: η έκδοση υγειονομικών κανονισμών, η συντήρηση των δρόμων, η μέριμνα των φτωχών και η βιοτεχνική δραστηριότητα.

των υπηκόων στην χρηματοδότηση είχε ως αποτέλεσμα την συμμετοχή τους στην διακυβέρνηση, με συμβουλευτικό ρόλο μέσω εκπροσώπων τους. Δεν είναι λίγες οι φορές όμως που τα όργανα αυτά επέβαλαν την άποψή τους στον βασιλέα¹⁰.

Οι αντιπρόσωποι αυτοί εκλέγονταν τόσο από τους αριστοκράτες όσο και από ένα νέο θεσμό που εμφανίστηκε. Τις Συντεχνίες. Σε αυτές συμμετείχαν τεχνίτες και εξειδικευμένοι εργάτες κατά κλάδο. Η ιδιότητα του 'μάστορα' ήταν κοινωνική διάκριση και έδινε το δικαίωμα συμμετοχής σε δημόσια αξιώματα¹¹. Στα μέσα μάλιστα του 14^{ου} αιώνα οι πόλεις είχαν τεθεί υπό τον πλήρη έλεγχο των ενώσεων αυτών.

Στο θέμα της εργασίας η συμμετοχή των γυναικών, κυρίως από τα μεσαία και κατώτερα στρώματα, στην παραγωγή είναι ένας ακόμη νεωτερισμός. Πολλές σύζυγοι, κυρίως εμπόρων, ήταν μορφωμένες. Ο τίτλος του μάστορα δεν τους δίνονταν από τις συντεχνίες, αλλά τους δίνονταν η δυνατότητα να συνεχίσουν την επιχειρηματική δραστηριότητα μετά τον θάνατο του συζύγου¹².

Από το 1400 παρατηρείται μείωση των τιμών των σιτηρών, ενώ αντίθετα αυξάνονται οι τιμές στα βιοτεχνικά είδη και σε ορισμένα αγροτικά προϊόντα όπως το σταφύλι και τα λαχανικά. Υπήρξε επίσης αύξηση της κτηνοτροφίας. Η πτώση της τιμής των σιτηρών οφείλεται στη ανάπτυξη του εμπορίου μεγάλων αποστάσεων λόγω της βελτίωσης των μέσων μεταφοράς (πλοία). Αποτέλεσμα η βελτίωση της διατροφής των κατοίκων στις πόλεις.

Με την ελάττωση του αγροτικού πληθυσμού το φεουδαρχικό σύστημα επλήγη. Ενώ οι μεγαλοκτηματίες κατάφεραν να διατηρήσουν την οικονομική κατάστασή τους, οι ιππότες και οι μικρο-ευγενείς αντιμετώπισαν μεγάλα οικονομικά προβλήματα και ξέπεσαν κοινωνικά. Αυτό δημιούργησε μια εμμονή

⁹ D. Nicholas, ο. π. σελ. 585

¹⁰ Για περισσότερες πληροφορίες δεξ D. Nicholas, ο. π. σελ. 648

¹¹ D. Nicholas, ο.π. σελ. 580

¹² D. Nicholas, ο.π. σελ. 611

στην προβολή της καταγωγής και της κοινωνικής ιεραρχίας καθώς και στην ίδρυση ταγμάτων ευγενών όπως αυτό της 'Περικνημίδας' ή του 'Αστέρος'.

Παρατηρείται μια σημαντική βελτίωση των τεχνικών κατασκευής διαφόρων συστημάτων κυρίως πολεμικών με ιδιαίτερη έμφαση στα πυροβόλα όπλα και την χρήση της πυρίτιδας. Στα μέσα του 15^{ου} αιώνα χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το τουφέκι, ενώ τα τείχη των πόλεων θεωρούντο πλέον αναχρονιστικά. Μερικές από αυτές, η μέθοδος *seiger* για τον διαχωρισμό του ασημιού από τον χαλκό, τα κινητά τυπογραφικά στοιχεία και η κατασκευή της τρικάταρτης γαλέρας με πηδάλιο στην πρύμνη.

Ένας ακόμη νεωτερισμός της εποχής αυτής είναι η υιοθέτηση νέων λογιστικών και τραπεζικών μεθόδων (διπλογραφικό σύστημα) που αύξησαν την τραπεζική δραστηριότητα με το άνοιγμα τραπεζικών υποκαταστημάτων. Τα θρησκευτικά τάγματα μάλιστα αγόραζαν ετήσια ομόλογα για τις συζύγους, τις θυγατέρες και τους γιους των μελών τους¹³. Η νομισματική παραγωγή πενταπλασιάστηκε ανάμεσα στα 1460 και 1530¹⁴.

Και στον τομέα του πολιτισμού όμως οι αλλαγές ήταν σημαντικές. Ο όγκος των λογοτεχνικών κειμένων που εκδόθηκαν ήταν πολύ μεγάλος και γράφτηκε στις καθομιλούμενες γλώσσες. Οι αλλαγές μάλιστα στα εκπαιδευτικά προγράμματα που συντελέστηκαν, επηρεαζόμενες από το πνεύμα του ουμανισμού, εφαρμόζονταν για διάστημα τουλάχιστον πέντε αιώνων¹⁵.

¹³ D. Nicholas, ο.π. σελ. 613

¹⁴ Anderson P. ο. π. σελ. 18

Επίλογος

Ο Ύστερος Μεσαίωνας (13^{ος} και 14^{ος} αιώνας) χαρακτηρίζεται από μια μεγάλη κρίση σε όλες τις κοινωνικές δραστηριότητες. Η κρίση αυτή, όπως και κάθε κρίση, έχει αίτια και αποτελέσματα. Τα κύρια αίτια της κρίσης αυτής ήταν οι επιδημίες, ο λιμός και οι πόλεμοι. Το αποτέλεσμα η εμφάνιση μιας νέας μορφής κράτους στην Αγγλία, την Γαλλία και την Ισπανία.

Σημαντικό χαρακτηριστικό του κράτους αυτού είναι η εμφάνιση εθνικής συνείδησης στους πολίτες του, ιδιαίτερα μετά το τέλος των δύο μεγάλων πολέμων. Σαν παραδείγματα μπορούμε να αναφέρουμε την χρήση εμβλημάτων και δημοσίων τελετών για εδραίωση της πίστης στην μοναρχία και το έθνος στην Αγγλία ή την προβολή του ρόλου του Καρλομάγνου ως ιδρυτή της Γαλλίας από το 1364 έως το 1461.¹⁶

Υπάρχει η άποψη ότι κάθε περίοδος της κοινωνίας, της πολιτικής ή της οικονομίας, που ορίζεται ως Ύστερη, χαρακτηρίζεται από φαινόμενα βίας, αυτοκαταστροφής, κοινωνικής εξαθλίωσης και ανέχειας. Ταυτόχρονα όμως δημιουργούνται οι συνθήκες εκείνες ώστε κάτι νέο και διαφορετικό να αναδειχθεί. Αν είναι πραγματικότητα ότι η ιστορία επαναλαμβάνεται, μήπως βιώνουμε μια ανάλογη περίοδο με την σημερινή κρίση;

¹⁵ D. Nicholas, ο. π. σελ. 570

¹⁶ D. Nicholas, ο. π. σελ. 643

Βιβλιογραφία

- Anderson P. *Το Απολυταρχικό Κράτος*. Εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 2003
- Nicholas D. *Η Εξέλιξη του Μεσαιωνικού Κόσμου*. Εκδ. ΜΙΕΤ, Αθήνα 2009
- Ράπτης Κ. *Γενική Ιστορία της Ευρώπης*. Εκδ. ΕΑΠ, Πάτρα 1999